

Kardyś, Piotr

Mieszkańcy Wiślicy w księgach oficjalatu wiślickiego w końcu XV - pierwszej połowie XVI w.

Przegląd Historyczny 93/2, 197-210

2002

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

PIOTR KARDYŚ
Akademia Świętokrzyska w Kielcach
Instytut Historii

Mieszkańcy Wiślicy w księgach oficjalu wiślickiego w końcu XV — pierwszej połowie XVI w.

Nakaz ustanawiania oficjalu biskupich w Polsce datuje się na 1248 r.¹ Jednak przepis mówiący, że każdy biskup ma mieć tylko jednego oficjalu rezydującego w swojej stolicy, nie rozwiązał w sposób zadowalający trudności istniejących w zarządzaniu diecezją². W konsekwencji rozpoczęto tworzenie oficjalu okręgowych, zwanych foralnymi (*oficialatus foraneus*), których pierwsze ślady istnienia posiadamy już z końca XIII w.³ Jednak po raz pierwszy instytucją oficjalu foralnego zajęto się dopiero na synodzie piotrkowskim w 1510 r., nakazując erygowanie przy kolegiatach prebendy dla biegłych w prawie, którzy będą ustanowieni oficjalami foralnymi⁴. Następne synody również zajmowały się tym zagadnieniem⁵.

Prawdopodobnie pierwszymi oficjalami mogli być archidiaconi, czego potwierdzeniem może być fakt, że granice okręgów sądowych oficjalu foralnych w Polsce pokrywały się początkowo z granicami archidiaconatów⁶. To może być powodem, dla którego

---

¹ A. Vetulani, *Początki oficjalu biskupiego w Polsce*, „Nova Polonia Sacra” t. III, Kraków 1934, s. 7–9. Obszerniejsza wersja tej pracy: *Die Einführung der Officiales in Polen*, „Collectanea Theologica” t. XV, 1934, s. 277–422; J. Rzepa, *Organizacja sądownictwa kościelnego w diecezji krakowskiej do pierwszego rozbioru Polski*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” t. IV, 1957, z. 3, s. 85 n.; A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Średniowieczni oficjalu gnieźnieńscy*, RH t. LXI, 1995, s. 37–39.

² A. Vetulani, *Prawne stanowisko oficjalu biskupich w Polsce w XV stuleciu*, Kraków 1938, s. 2; idem, *Początki*, s. 35, skłania się do hipotezy, że potrzebę powołania oficjalu biskupiego wywołało wprowadzenie w życie przywileju sądowego kościoła.

³ Idem, *Prawne stanowisko*, s. 2, jako dowód przytacza oficjalat pomorski w diecezji wrocławskiej, którego ślady spotykamy w 1289 r. Po 1360 r. erygowano oficjalat kamieński, w 1388 r. łęczycki. A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Oficjalu okręgowe w późnośredniowiecznej archidiecezji gnieźnieńskiej*, CzP–H t. XLVII, 1995, z. 1–2, s. 97.

⁴ B. Ulanowski, *Materiały do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce w XVI wieku*, „Archiwum Komisji Prawniczej Akademii Umiejętności” t. I, 1895, s. 24. Potwierdzeniem może być fakt częstego sprawowania urzędu oficjalu krakowskiego przez profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w ciągu XV w. oraz jakichś powiązań między tą uczelnią a kancelarią oficjalu, wspomnianych w dokumencie fundacyjnym Uniwersytetu z 1364 r., S. Kuraś, *Przywileje prawa niemieckiego miast i wsi małopolskich XIV–XV wieku*, Wrocław 1971, s. 6–7.

⁵ B. Ulanowski, op. cit., 1512 r., s. 40, 1542 r., s. 79, 1561 r., s. 139.

⁶ T. Silnicki, *Organizacja archidiaconatu w Polsce*, Lwów 1927, s. 153; P. Bober, *Najstarsze księgi*

instytucja oficjalu okręgowego w okresie przed rokiem 1400 jest trudna do uchwycenia⁷. W tej sytuacji w osobie archidiacona koncentrowałyby się uprawnienia wizytatora biskupiego na terenie swojego okręgu i władza sądownicza na tym terenie. Odrębny urząd oficjała foralnego pojawiłby się wówczas, gdyby sieć oficjalatów przestała się pokrywać z siecią archidiaconatów⁸.

Wiślica należała do diecezji krakowskiej, która była bardzo rozległa, a co za tym idzie jeden konsystorz nie był w stanie załatwić wszystkich spraw. Stąd domniemanie, że rolę oficjaltów biskupich w terenie mogli pełnić archidiaconi⁹. Oprócz archidiaconatów diecezja krakowska posiadała charakterystyczne dla niej jednostki organizacji terytorialnej — prepozytury. W aktach kamery apostolskiej prepozytura wiślicka pojawia się w 1326 r.¹⁰, ale już z roku 1214 znamy pierwszego prepozyta wiślickiego Mikołaja¹¹. Tadeusz Lalić zwrócił uwagę na szczególną pozycję prepozytów wiślickich, którzy byli jednocześnie kanonikami katedralnymi i wiąże ją z ich funkcją o szerszym charakterze — nadzorem nad plebanami na terenie prepozytury. To szczególne wyróżnienie, jak również rozmiary zarządzanego przez nich największego z okręgów prowincjonalnych diecezji krakowskiej, mogą według niego wskazywać na sprawowanie przez prepozyta wiślickiego funkcji archidiacona już w początkach XIII w.¹²

---

oficjalu sandomierskiego, „Polonia Sacra” t. IV, 1951, s. 159; A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Oficjalty okręgowe*, s. 99.

⁷ P. B o b e r, op. cit., s. 157.

⁸ J. R z e p a, op. cit., s. 87; P. H e m p e r e k, *Oficjalty okręgowe w Polsce*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” t. XVIII, 1971, z. 3, s. 52. Przedruk tej pracy: *Oficjaltat okręgowy w Lublinie XV–XVIII w.*, Lublin 1974, s. 56 n.

⁹ J. S z y m a ń s k i, *Uwagi o organizacji archidiaconatu polskiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” t. VI, 1959, z. 3, s. 46. Potwierdzeniem takiej hipotezy jest zapis z 1431 r. w najstarszej księdze konsystorza lubelskiego: *Incipiuntur acta honorabilis viri domini Johannis archidiaconi Lublinensis et officiali*, cyt. za J. R z e p a, op. cit., s. 86, przyp. 15.

¹⁰ *Acta Camerae Apostolicae*, MPV I, s. 151–158. Prepozytura wiślicka składała się z pięciu dekanatów i liczyła 64 parafie; J. S z y m a ń s k i, *Powstanie i zanik organizacji prepozyturalnej w średniowiecznej Polsce*, „Roczniki Humanistyczne” t. XV, 1967, nr 2, s. 49–84.

¹¹ KDMłp. II, nr 383. Z XIII w. znamy jeszcze dwóch prałatów kapituły wiślickiej: kantora przed 1232 r., KDKK I, nr 30; scholastyka 1266 r., *Zbiór dyplomów klasztoru mogińskiego przy Krakowie*, wyd. E. J a n o t a i F. P i e k o s i ń s k i, Kraków 1865, nr 28. O kustozu nie posiadamy informacji z XIII w., ale uposażenie jego prebendy w postaci części podwiślickiej wsi Chotel, które miało być według Długosza wykrojone z pierwotnego uposażenia kościoła w Chotlu pod wezwaniem Stefana króla węgierskiego, posiada cechy dawności, T. L a l i c, *Początki kapituły wiślickiej na tle kształtowania się kolegiat polskich XII wieku*, [w:] *Odkrycia w Wiślicy*, Warszawa 1963, s. 168 n. Pierwszych kanoników notują źródła w 1224 r., KDKK t. I, nr 14.

¹² T. L a l i c, op. cit., s. 161–163. Z tą hipotezą zgadza się Z. B u d k o w a, *Wiślica w XIII–XIV wieku*, [w:] *Odkrycia w Wiślicy*, s. 196. Dyskusję nad okresem powstania prepozytury wiślickiej zestawia E. W i ś n i o w s k i, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu*, Warszawa 1965, s. 26–36, opowiadając się za jej powstaniem raczej w końcu XIII lub początku XIV w. i wskazując na biskupa Nankera jako tego, który po wstąpieniu na stolicę biskupią w Krakowie w 1320 r. utworzył nową jednostkę administracyjną. Cf. J. F i j a ł e k, *Najstarsze statuty synodalne krakowskie biskupa Nankera*, [w:] *Studia i materiały do ustawodawstwa w Polsce*, nr 3, Kraków 1915, s. 9, 50 n.; U. H e y z m a n n, *Statuta synodalia Episcoporum Cracoviensium XIV et XV saeculi*, [w:] SPPP t. IV, Kraków 1875, s. 24 n.; T. G l e m m a, *Wizytacje diecezji krakowskiej z lat 1510–1570*, „Nasza Przeszłość” t. I, 1946, s. 44. J. Chachaj podjął ostatnio próbę podsumowania dyskusji nad podziałami administracji kościelnej w diecezji krakowskiej w średniowieczu, opowiadając się za poglądem, że władzę archidiaconską otrzymał prepozyt wiślicki i kielecki w 1320 r. na mocy decyzji biskupa Nankera. J. C h a c h a j, *Pierwotna średniowieczna sieć dekanalna diecezji krakowskiej*, ABMK t. LXXI, 1999, s. 387.

Z 1254 r. pochodzi dokument Bolesława Wstydlwego, nadający pewne uprawnienia jurysdykcyjne katedrze krakowskiej i kościołom w Wiślicy, Kielcach i Skalbmierzu, w którym oprócz biskupa, prepozytów i archidiaconów wymienia się innych sędziów kościelnych: *et alii iudices ecclesiastici*¹³. O jakichś oficjalach w liczbie mnogiej dowiadujemy się ze statutow synodalnych biskupa Jana Grota z 1328 r.: *ab omni jurisdictione decanorum, praepositorum, archidiaconorum, officialium, et iudicum nostrorum quorumcunque generalium et specialium, perpetuo sunt exempti*¹⁴. Wobec tego było ich już wtedy kilku, a nie tylko jeden generalny.

Statuty biskupa Tomasza Strzępińskiego z 1459 r. mówią, że w tym czasie sądownictwo w diecezji sprawował wikariusz i oficjał generalny, sędziowie foralni i delegowani. Nie ma tu już ani słowa o archidiaconach, prepozytach i dziekanach¹⁵.

Na początku XVII w. diecezja krakowska dzieliła się na 12 oficjالاتów okręgowych: sandomierski, lubelski, wiślicki, sądecki, biecki, tarnowski, pilzneński, bytomski, radomski, łukowski, kielecki i pilicki¹⁶. Kiedy powstał urząd oficjالاتa okręgowego w Wiślicy? Prawdopodobna wydaje się hipoteza Piotra B o b r a, że oficjالات sandomierski powołał do życia biskup Piotr Wysz, urzędujący od 1392 r. Lata 1394–1397 to okres ożywionej działalności ustawodawczej i organizacyjnej tego biskupa¹⁷. Idąc tą drogą rozumowania można domniemywać, że w czasie synodu diecezjalnego w Wiślicy w 1396 r. biskup mógł powołać na to stanowisko kogoś z miejscowych duchownych, blisko z nim związanego. Nasza uwaga skoncentrowałaby się w tym przypadku na osobie Sieciecha z Chmielnika, który był obrany przez kapitułę na biskupstwo krakowskie, ale nie został biskupem, ponieważ Władysław Jagiełło i królowa Jadwiga opowiedzieli się za Piotrem Wyszem¹⁸. To właśnie *Sethegio Wisliciensis Cantor*, kanonik krakowski i kantor wiślicki, występuje w otoczeniu biskupa Wysza w latach 1393–1403, jako świadek w dokumentach¹⁹. W takim razie powierzenie mu funkcji oficjالاتa foralnego w Wiślicy byłoby pewną formą zadośćuczynienia dla konkurenta, który przegrał rywalizację o biskupstwo i jednocześnie wiązałoby jego osobę z polityką biskupa na terenie diecezji. Oczywiście jest to tylko hipoteza.

Nie jest natomiast słuszny pogląd ks. Jana R z e p y i Eugeniusza Wiśniewskiego, jakoby urząd oficjالاتa wiślickiego uchwytny był źródłowo dopiero od XVI w.²⁰,

¹³ KDKK I, nr 41.

¹⁴ U. H e y z m a n n, op. cit., s. 124, 160.

¹⁵ J. R z e p a, op. cit., s. 96 n.

¹⁶ Ibidem, s. 97.

¹⁷ S. K i j a k, *Piotr Wysz, biskup krakowski*, Krakowski Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego, nr 9, Kraków 1933, s. 12, 84 nn.; P. B o b e r, op. cit., s. 157. Biskup wzorowo zorganizował swoją kancelarię, z której wyszło wiele dokumentów spisanych w dwie księgi formularzy prawnych, cf. B. U l a n o w s k i, *Formulae ad ius canonicum spectantes ex actis Petri Wysz episcopi Cracoviensis maxime parte depromptae*, „Archiwum Komisji Historycznej Akademii Umiejętności” t. V, Kraków 1889, s. 265–358; idem, *O pracach przygotowawczych do historii prawa kanonicznego w Polsce*, Kraków 1887, Dodatek 2, s. 41.

¹⁸ *Katalogi biskupów krakowskich*, wyd. J. S z y m a n s k i, MPH series nova, t. X, cz. 2, Warszawa 1974, s. 207; S. K i j a k, op. cit., s. 12.

¹⁹ KDKK t. II, nr 394, 417, 418, 421, 444, 450, 474; *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, wyd. S. K u r a ś, t. I–II, [w:] *Materiały do dziejów kościoła w Polsce* t. I, IV, Lublin 1965–1973, nr 114, 124, 129, 132, 143, 151. Sieciech z Chmielnika, syn Jana sędziego herbu Róża, po raz pierwszy jako kanonik krakowski pojawia się w 1381 r., KDKK II, nr 311.

²⁰ J. R z e p a, op. cit., s. 99; E. Wiśniewski, *Prepozytura wiślicka do schyłku XVIII wieku*, [w:] *Materiały do Atlasu historycznego chrześcijaństwa w Polsce* t. II, cz. 2, Lublin 1976, s. 19. J. R z e p a, op. cit., s. 98–101, podaje

bowiem najstarsza wzmianka o tym urzędzie pochodzi z 1469 r., kiedy to oficjała wiślickiego zaskarżyli tutejsi mieszczanie. Oficjałem był wówczas Andrzej z Opatowca — *Andreas de Oppatowicz officialis Visliciensis*²¹. Kolejnym potwierdzeniem istnienia tego urzędu już w XV w. są zachowane do dziś księgi oficjalu wiślickiego. W dziale rękopisów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie znajduje się ich duża część, obejmująca lata 1472–1610²². Wiadomości w nich zawarte wykorzystali Feliks K i r y k, Jan R y ś, jak również po części Zofia K o z ł o w s k a – B u d k o w a²³. W tym samym dziale znajduje się mały fragment z księgi oficjała wiślickiego, obecnie w złym stanie, liczący 16 kart i obejmujący okres od 28 maja do 11 lipca 1536²⁴. Kolejny fragment znajduje się w dziale rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej pod sygnaturą 6904 III; zawiera on różne fragmenty z lat 1485–1577²⁵. Wykorzystał go tylko w małym stopniu Waclaw U r b a n²⁶. Kolejne księgi oficjalu wiślickiego znajdują się w Fundacji–Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu²⁷. Obejmują one lata 1482–1549 i liczą w sumie 814 kart²⁸. Do tej pory informacje w nich zawarte nie były wykorzystane. Tamże znajdują się jeszcze wypisy z ksiąg konsystorskich wiślickich z lat 1687–1811²⁹.

W Archiwum Diecezji Kieleckiej przechowywane są księgi oficjalu wiślickiego z lat 1614–1716³⁰. Oprócz tego między różne dokumenty kolegiaty wiślickiej wpięte są fragmenty z księgi oficjała, których część z 1541 r. opublikował ks. Jan W i ś n i e w s k i³¹.

---

pierwsze pewne wzmianki źródłowe o oficjałach okręgowych: lubelski 1424 r., radomski 1529 r., biecki 1551 r., pilzneński 1572 r., bytomski 1574 r., łukowski 1575 r., kielecki 1573 r., tarnowski 1542 r. i pilicki 1611 r., zastrzegając się, że nie muszą to być najstarsze daty istnienia oficjalu okręgowych. Podobne przykłady mamy w archidiecezji gnieźnieńskiej, gdzie wzmianki o oficjałach są starsze niż zachowane księgi poszczególnych oficjalu, cf. A. G a s i o r o w s k i, I. S k i e r s k a, *Oficjaly okręgowe*, s. 96.

²¹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKMK), *Acta Episcopalia Cracoviensia* 1, nr 78, k. 21v.

²² BPAN Kraków (dalej: BPAN Kr.), rkps 6560, *Acta actorum ecclesiae collegiatae Visliciensis*; rkps 6562, *Acta audientia...*; rkps 6563, *Acta attestatumum...*; rkps 6564, *Acta pronuntiationum...*; rkps 6565, *Acta obligationum...*; rkps 6566, *Audientia publica celebrata...*

²³ F. K i r y k, *Wiślica*, [w:] *Urbanizacja Małopolski, województwo sandomierskie*, Kielce 1994, s. 159–163; J. R y ś, *Szkolnictwo parafialne w miastach Małopolski w XV wieku*, „Monografie w Dziejów Oświaty”, pod red. J. M i a s o, t. XXXVII, Warszawa 1995; Z. K o z ł o w s k a – B u d k o w a, *Szkice i materiały z dziejów Wiślicy*, [w:] *Studia związane z badaniami wiślickimi*, Warszawa 1970, s. 35 n. Autorka korzystała tylko z wypisów znajdujących się w Pracowni Słownika Historyczno–Geograficznego PAN w Krakowie. Duży zbiór posiadała przed wojną Biblioteka Ordynacji Krasieńskich (sygn. 3944–3953). Niestety, uległ on spaleniowi w 1944 r., cf. J. Z a t h e y, *O kilku przepadłych zabytkach rękopiśmiennych Biblioteki Narodowej w Warszawie*, [w:] *Studia z dziejów kultury polskiej*, Warszawa 1949, s. 74.

²⁴ BPAN Kr., rkps 1593. Wewnątrz znajduje się na luźnej kartce fragment kazania z XV w.

²⁵ BJag., rkps 6904 III, *Acta actorum ecclesiae collegiatae Visliciensis*, 1485 r. — k. 1r–6v; 1520 r. — k. 7r–14v; 1537 r. — k. 15r–30v; 1576/1577 r. — k. 31r–38v; bez roku XV w. — k. 39r–40v. Rękopis ofiarował Bibliotece Jagiellońskiej w 1919 r. ks. Kasper Kajda, który znalazł go na strychu kościoła w Sokolinie pod Wiślicą.

²⁶ W. U r b a n, *Z dziejów reformacji w Wiślicy*, „Małopolskie Studia Historyczne” t. II, 1959, z. 2–3, s. 38, przyp. 12.

²⁷ Wiadomość o nich podał B. K u m o r, *Kopiarz Kolegiaty Narodzenia NPM w Wiślicy*, ABMK t. X, 1966, s. 207 n.

²⁸ BOss., rkps 2944/II, vol. 1, vol. 2, *Acta actorum ecclesiae collegiatae Visliciensis*; rkps 2966/II, *Acta obligationum...*; rkps 2967/II, *Acta attestatumum...*; rkps 2968/II, *Constitutiones, relationes, pronuntiationes...*

²⁹ BOss., rkps 14162/III.

³⁰ AD Kielce, Akta Kolegiaty Wiślickiej, II KW–1a, Akta Oficjalu w Wiślicy 1614–1716, kart 487; II KW–2, Akta... 1663–1699, kart 167.

³¹ J. W i ś n i e w s k i, *Historyczny opis kościołów w Pińczowskiem, Skalbmierskiem i Wiślickiem*, Mariów-

Stanowisko oficjała wiślickiego otrzymywało się przez specjalną nominację biskupią. Nie było ono przypisane do konkretnej godności w kapitule. Ks. Jan Wiśniewski wylicza prepozytów wiślickich w ciągu dwóch wieków, przy czym tylko czterem przypisuje urząd oficjała. Jako oficjałów wymienia natomiast scholastyków, a najczęściej kanoników³².

Zauważalny jest w wypadku oficjałów okręgowych ich związek z miejscowymi kolegiatami. Antoni Gąsiorowski i Izabela Skierska ustalają nawet czynniki wpływające na to, że dane miasto było siedzibą oficjała³³.

W XVI w. oficjałowi wiślickiemu podlegały cztery dekanaty: opatowiecki, sokoliński, książnicki i kijski — razem 71 kościołów parafialnych³⁴. Oficjał miał do pomocy sędziego surogata i pisarza³⁵.

---

ka 1927, s. 498–508. Fragmenty te znajdują się w AD Kielce, II KW–1, k. 98–105, *Acta relationum, pronuntiationum, constitutionum et absolutioarum ecclesiae collegiatae Visliciensis*. Jest to tylko mała część ze znajdujących się tu fragmentów z różnych ksiąg oficjałskich, AD Kielce, II KW–1, k. 73r–75v — 1520 r.; k. 76r–89v — 1486/1487 r.; k. 90r–97v — 1500/1501 r.; k. 98r–110r — 1541 r.; k. 110v–119v — XVI w.(?); k. 120r–131v — 1485 r., *Audientia sunt celebrata*; k. 132r–147v — 1513 r.; k. 148r–149v — 1522 r.; k. 150r–151v — XV w.(?); 152r–163v — 1483/1484 r., *Audientia*; k. 180r–193v — 1588/1599 r.; k. 194 — 1483 r.; k. 195r–196v — 1547 r., *Acta actorum*. Między kartami 137v–138r zachowała się mało czytelna pieczęć oficjała wiślickiego.

³² J. Wiśniewski, op. cit., s. 444–455. Listę oficjałów wiślickich można uzupełnić kilkoma nazwiskami: *Alberti de Cleparz canonicus et officialis Visliciensis et in Pelczyska prebendarius* — AKMK, *Acta Officialia* 15, s. 402–404, 1486 r., BOss., rkps 2944/II, t. 1, k. 1v — 1497 r.; Stanisław z Kazimierza, oficjał wiślicki, AD Kielce, II KW–1, k. 77r–77v — 1486 r.; Józef z Łowicza; pleban dobrowodzki, BPAN Kr., rkps 6562, zapiska z lipca 1517 r.; Marcin Zdbikowski, pleban biecki, BPAN Kr., rkps 6563, zapiska z marca 1524 r., BOss., rkps 2944/II, t. 2, k. 15 — 1526 r., B. Kumor, op. cit., s. 218, mylnie nazywa go Zdbinowski, por. AD Kielce, II KW–4, *Descriptio reformatioinum, proventuum, privilegiorum, inscriptionum inventariorum Ecclesiarum; tam Collegiata Visliciensis, quam etiam sacelli sancti spiritus 1599*, k. 135r–135v — 1521 r.; Andrzej Białowodzki, kanonik, BPAN Kr., rkps 6560, zapiska z marca 1535 r.; Stanisław, pleban w Zborowie, BPAN Kr., rkps 6560, zapiska z 1536 r.; Jan Żeromski, pleban w Gorzylawicach (przedmieście wiślickie), *Descriptio*, k. 429v — 1573 r.

³³ A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Oficjalaty okręgowe*, s. 98–101. Czynniki te to: 1) stosunki własnościowe (własność królewska bądź kościelna); 2) siedziba archidiaconatu; 3) siedziba klucza dóbr biskupich; 4) siedziba kolegiaty; 5) centrum administracji państwowej. Wiślica spełnia wszystkie te warunki. O tym, że była siedzibą klucza biskupiego w XV w., dowiadujemy się w 1471 r., kiedy klucz wiślicki objęli z ramienia kapituły krakowskiej Uriel z Górki i Adam z Dąbrowy, B. Przybyszewski, *Kapituła krakowska za kanonikatu Jana Długosza (1436–1480)*, „Zeszyty Naukowe UJ”, Prace historyczne t. LXV, 1980, s. 50; w latach 1460–1475 pojawia się sprzedawca dziesięcin biskupich w Wiślicy, Sandko, BJag., rkps 7759 II, k. 203v; S. Inglot, *Stan i rozmieszczenie uposażenia biskupstwa krakowskiego w połowie XV wieku*, Lwów 1925, s. 92–94, 107; *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529 (tzw. Liber Retaxationum)*, wyd. Z. Leszczyńska–Skętkowa, Wrocław 1968, s. 318–322. Biskup pobierał dziesięcinę z pól na przedmieściu wiślickim Gorzylawice, z siedmiu łąnów i innych części, *Descriptio*, k. 196–197, dokument z 1476 r., potwierdzony przez mieszczan i przedmieszczan wiślickich w 1600 r. Klucz wiślicki pojawia się jeszcze w latach 1487 i 1492, AKMK, *Index Actorum Episcopi Cracoviensi t. 1 (ad 1466–1640)*, k. 21r, k. 27v. Cf. T. Silnicki, op. cit., s. 98. Najważniejsza praca poświęcona kapitule kolegiackiej w Wiślicy: T. Lalik, op. cit., s. 149–191. O badaniach zespołu kolegiackiego w Wiślicy, *Kolegiata wiślicka. Konferencja zamykająca badania wykopaliskowe*, Kielce 1965. Wiślica jako centrum wojskowo-administracyjne pojawia się dowodnie w 1217 r., KDMłp. t. II, nr 384. W XIV–XV w. Wiślica była siedzibą powiatu sądowego, S. Kutrzeba, *Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich, cz. 2, Województwo sandomierskie*, RAU whf t. XLII, 1902, s. 75–137.

³⁴ J. Wiśniewski, op. cit., s. 438. W latach 1326–1328 prepozytowi wiślickiemu podlegały 64 kościoły i 5 dekanatów: Czarnocin, Kije, Książnice, Bolesław, Dębica, MPV t. I, s. 151–158.

³⁵ J. Wiśniewski, op. cit., s. 438. Uprawnienia surogatów pokrywały się z uprawnieniami oficjałów. Pochodzili najczęściej z kręgu miejscowej kapituły kolegiackiej. Asesorami byli przede wszystkim duchowni z miejscowości, gdzie sprawowano sądy, A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Oficjalaty okręgowe*, s. 116 n.;

Celem powołania urzędu oficjła okręgowego było ułatwienie duchowieństwu i wier-
nym dochodzenia swych praw przez utworzenie na miejscu trybunału sądowego. Sądy
sprawowane przez oficjłów foralnych były sądami pierwszej instancji, na równi z sądami
oficjłów generalnych. Oficjłowie rozsądzały sprawy sporne, m.in. o dziesięciny, małżeń-
skie, a także nakładali kary. Przed ich urzędem zeznawano o długach, wzajemnych rozli-
czeniach, zapisach testamentowych, legatach. W większości przypadków mamy do czynie-
nia z krótkimi zapisami, informującymi pobieżnie o *meritum* sprawy i wznowieniu tychże
samyh procesów³⁶. Zdarzają się jednak obszerniejsze zapisy, które szczegółowo przed-
stawiają przebieg procesu i zarzuty stron, prezentowane przed sądem oficjłskim³⁷. W ak-
tach oficjlatu występują nie tylko mieszczanie i ludzie Kościoła, ale także okoliczni chłopci
i sporadycznie osoby pochodzenia szlacheckiego.

Niestety, nie wydaje się możliwe do ustalenia, jaka była reprezentacja osób występu-
jących w oficjłiach wiślickich w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców Wiślicy w oma-
wianym okresie. Rejestry poborowe z lat 1533 i 1543 podają odpowiednio 133 i 163 domy
w mieście. Ponadto rejestr z 1543 r. określa wysokość szosu płaconego przez Wiślicę na
86 grzywien i podaje informację o 127 rodzinach komornicznych. W latach 1504 i 1510
Wiślica płaciła szos w wysokości 50 grzywien³⁸. W żadnym z późniejszych rejestrów pobo-
rowych i w lustracjach nie wykazano w mieście większej liczby domów i komorników.
Feliks Kiryk szacuje, że w okresie jagiellońskim XVI w. Wiślica dochodziła, a nawet czasem
przekraczała 2000 mieszkańców³⁹. Wacław Urban ustala liczbę mieszkańców Wiślicy

---

P. H e m p e r e k, op. cit., s. 120; J. W i ś n i e w s k i, op. cit., s. 438. Np. w 1535 r. pisarzem był Stanisław, BOss.,
rkps 2944/II, t. 2, k. 339; także Stanisław *notarius civitatis et consistorii Visliciensis*, BPAN Kr., rkps 6566,
s. 400–1482 r., BPAN Kr., rkps 6560, s. 12 — 1488 r.; Piotr Lanowski, notariusz, BOss., rkps 2944/II, t. 2, k. 2,
27, 83v, 117v — 1527/1528 r.

³⁶ Np.: 1) w 1523 r. altarysta św. Piotra w kolegiacie wiślickiej, Stanisław Sadłocha, zamówił organy u Piotra
z Miechowa i dał 4 floreny, BPAN Kr., rkps 6560, s. 251; 2) Marcin, postrzygacz sukna z Wiślicy wnosi sprawę
przeciwko Grzegorzowi, prepozytowi buskiemu. Za plenipotentia bierze magistra Grzegorza z Szydłowa, 1541 r.,
AD Kielce, II KW–1, k. 98r, 99r, 101v, 103r, J. W i ś n i e w s k i, op. cit., s. 499, 500, 501, 503; 3) Mariusz
z Charzynowic, Paweł Pieczonka i Stanisław Piszka z Wiślicy, wezwani do sądu przez Zofię Piotrową, mieszczkę
wiślicką, nie stawili się, 1541 r., AD Kielce, II KW–1, k. 99v, 100v, J. W i ś n i e w s k i, op. cit., s. 501; 4) Barbara
Walknowska z Wiślicy procesuje się ze Stanisławem Ołowycy z przedmieścia wiślickiego, 1481 r., BPAN Kr.,
rkps 6566, s. 328.

³⁷ W 1541 r. toczyło się 5 procesów mieszczańsko–księżych, głównie o dziesięciny, J. W i ś n i e w s k i,
op. cit., s. 498–508, AD Kielce, II KW–1, k. 98–105, W. U r b a n, op. cit., s. 39; w 1541 r. Stanisław z Żelazna,
wikary wiślicki wzywa przed sąd Baltazara, mieszczanina i rajcę, który ustanowił w zastępstwie na sołectwie
brata swego Tomasza, człowieka szkoły wiślickiej, a który rachunków z sołectwa po wygaśnięciu umowy nie
zdał i nieobecny jest w Wiślicy od dwóch tygodni, a sołectwo owo oddano w zastaw Marcinowi burmistrzo-
wi, AD Kielce, II KW–1, k. 106v, J. W i ś n i e w s k i, op. cit., s. 504; w 1522 r. zapisano szczegóły dotyczące
fundowania altarii św. Piotra w kolegiacie wiślickiej, BPAN Kr., rkps 6560, zapiska z 12 listopada 1522; pod datą
3 lipca 1517 znajdujemy informację o obrabowaniu szkoły wiślickiej ze sprzętów i ksiązek, BPAN Kr., rkps 6562,
F. K i r y k, op. cit., s. 162; w 1520 r. Stanisław Jaszewski darował 6 florenów na budowę kościoła św. Wawrzyńca
na przedmieściu wiślickim, BPAN Kr., rkps 6560, s. 168; w 1541 r. Stanisław Dimitrowski, pleban w Tuczepach
podaje Jana Trocinę, obywatela i rajcę wiślickiego. Szło o skrzynię i rzeczy w niej zachowane za Wojciecha,
niegdyś prepozyta klasztoru w Krzyżanowicach. Prokuratorem w tej sprawie jest magister Grzegorz z Szydłowa,
AD Kielce, II KW–1, k. 98r, 101r, 107v, 108v, J. W i ś n i e w s k i, op. cit., s. 501, 506.

³⁸ F. K i r y k, op. cit., s. 161.

³⁹ Ibidem, s. 161. F. Kiryk przyjął, że w mieście stało w XVI w. w sumie 200 domów, jako że rejestry nie
uwzględniają budynków szlacheckich, duchownych i pozostających z różnych przyczyn na wolniźnie.

w XVI w. na 2000 do 3000⁴⁰. Wydaje się jednak, że ta ostatnia liczba jest zbyt wysoka. Powyższe dane jednoznacznie wskazują, że Wiślica należała w XVI w. do miast średnich⁴¹.

Z ksiąg oficjalu wyłania się obraz rzemiosła wiślickiego. Spotykamy tu wzmianki o kowalach, ślusarzach, iglarzach, kotlarzach, miecznikach, wędzidlarzach, złotnikach, bednarzach, stelmachach, cieślach, kuźnierzach, krawcach, szewcach, tkaczach, postrzygaczach sukna, siodlarzach, szklarzach, rymarzach, białoskórniku, łąziebnikach. Pojawiają się również kupy i słodownicy⁴².

MIESZKAŃCY WIŚLICY W KSIĘGACH OFICJALATU WIŚLICKIEGO
W LATACH 1472–1548⁴³

1. Andrzej, łąziebnik	1480 ^M BPAN 6566, s. 312.
2. Adam	1480 ^U BPAN 6566, zapiska z 13 września 1480. 1483 ^U BPAN 6560, zapiska z 1483 r. 1504 ^U BPAN 6560, zapiska z 23 września 1504.
3. Anna Woźniczka, żona Jana	1483/1484 II KW–1, k. 154, 155, 162v.
4. Andrzej Zbatkowycz	1487 II KW–1, k. 87v.
5. Anna Cholywianka	1491 BOss. 2966/II, k. 25v. 1493 BOss. 2966/II, k. 46v. 1499 BOss. 2966/II, k. 90v. 1501 BOss. 2966/II, k. 98v, 2944/II, t. 1, k. 24r, 28r; II KW–1, k. 96v.
6. Anna Kotliczka (Kotlicka) ⁴⁴	1497 BOss. 2966/II, k. 65v. 1516 BPAN 6562, zapiska z 15 lutego 1516. 1517 BPAN 6562, zapiska z lipca 1517. 1523 BPAN 6560, zapiska z 1523 r.

⁴⁰ W. Urban, op. cit., s. 38–39, uwzględnił ponadto mieszkańców obszernych przedmieść i Żydów.

⁴¹ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986, s. 353, zaliczają Wiślicę do miast określonych w ustawie o poborze ogólnego z 1520 r. jako *civitates et oppida secundi ordinis*.

⁴² Cf. F. Kiryk, op. cit., s. 159–163; B. Przybyszewski, *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu. Z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1501–1515*, [w:] *Źródła do Dziejów Wawelu* t. IV, Kraków 1965, s. XIII–XXVI o rzemieślnikach krakowskich, s. XXVIII–XXXVII opis przewodu sądowego. Nie wiemy, jakie wynagrodzenie otrzymywał oficjał wiślicki, ale w 1496 r. pobierał jakąś część cła wiślickiego, AKMK, *Acta Officialia* 15, s. 402–404; F. Kiryk, op. cit., s. 161. Przywilej Zygmunta I z 1521 r. dla miasta Wiślicy wymienia kowali, mieczników, stolarzy, stelmachów, kapeluszników, siodlarzy, wędzidlarzy, ślusarzy, bednarzy, BPAN Kr., dok. perg. 113; MRPS t. IV, nr 3884. Rejestry poborowe z lat siedemdziesiątych XVI w. wymieniają jeszcze szewców, piekarzy, garnarzy, rzeźników, miodosytników, rybitwów, prasofów, aptekarza i dudę, AGAD, ASK, ks. pob. 8, s. 92, 94, 146, 152; *Źródła dziejowe* t. XIV, s. 235–236.

⁴³ Literą M oznaczone są informacje, które autor uzyskał w Pracowni Słownika Historyczno–Geograficznego Małopolski PAN w Krakowie, za co niniejszym składa podziękowanie. Literą U oznaczono te dane, które przytacza F. Kiryk, op. cit., s. 159–163. Cezurą chronologiczną dla wypisów autora był rok ok. 1550. Niekonsekwencja w przypisach podających raz strony, a innym razem datę występowania w źródle wynika z braku regularnej numeracji stron.

⁴⁴ Anna Kotlicka, młynarka, zapisała w 1533 r. dla kaznodziei wiślickiego dom, warzelnię piwa, owce, trzodę, bydło oraz 15 grzywien w złocie z obowiązkiem odprawiania mszy w rocznicę jej śmierci, B. Ku m o r, op. cit., s. 220, *Descriptio*, k. 183r–186r, MRPS t. IV, nr 2974.

7. Andrzej 1533 BOss. 2944/II, t. 2, k. 313r–314r.
1513 II KW–1, k. 135v.
8. Andrzej Drab, słodownik 1519^U BPAN 6563, s. 455; 6563, zapiska
z 11 października 1519.
9. Albert Gospodarzyk 1520 BPAN 6560, zapiska z marca 1520 r.
10. Adamowa 1526 BOss. 2944/II, t. 2, k. 8v.
11. Albert Jandrzych 1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 59v.
12. Andrzej Gulakowicz 1529 BPAN 6563, zapiska z marca 1529 r.
13. Anna 1540 BOss. 2968/II, k. 9v.
14. Andrzej Pasmaga 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 502.
15. Albert Mikosz 1541 II KW–1, k. 106v.
16. Barbara Walknowska 1481^M BPAN 6566, s. 328.
17. Bartłomiej Mikosz 1485 II KW–1, k. 131r.
18. Baltazar 1498 BOss. 2966/II, k. 78v.
19. Barbara Syczkowa 1508 BOss. 2966/II, k. 142v.
1527 BOss. 2944/II, k. 59v–60r, 82r.
1528 BOss. 2944/II, k. 107r.
1540 BOss. 2968/II, k. 3v.
20. Bartłomiej Bil, kupiec 1525 BPAN 6560, zapiska z 14 kwietnia 1525.
1526 BOss. 2944/II, t. 2, k. 5r.
21. Barbara Witrikowska 1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 54v.
22. Baltazar, rajca 1540 BOss. 2968/II, k. 2v.
1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 504;
II KW–1, k. 106v.
23. Benedykt Niewrządek, sędzia 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 506;
II KW–1, k. 107v.
24. Dorota Krzysztofowa 1481 BPAN, 6566, zapiska z maja 1481 r.
25. Dorota 1484 II KW–1, k. 162v, 163r.
26. Dorota 1485 II KW–1, k. 123v.
27. Dionizy, młynarz 1485^M BPAN 6566, s. 451.
z przedmieścia Gorysławice
28. Dorota Wydrzycka 1486 BPAN 6566, zapiska z marca 1486 r.
29. Dorota Pieczek 1497 BOss. 2944/II, t. 1, k. 5v.
30. Dorota, żona krawca 1501 II KW–1, k. 96r, 97v.
31. Dorota Trozinyna 1512 BOss. 2944/II, t. 1, k. 39v.
32. Dorota Prokopowa 1513 II KW–1, k. 138 r.
33. Dorota Zaksosztowna 1535 BOss. 2944/II, t. 2, k. 340r.
34. Dorota 1540 BOss. 2968/II, k. 3r.
35. Elżbieta 1485 II KW–1, k. 120v, 122r.
1501 II KW–1, k. 97r.
36. Elżbieta Starboth 1513 II KW–1, k. 145r, 146v.
37. Elżbieta Kozina 1513 BOss. 2944/II, t. 1, k. 49r.
1526 BOss. 2967/II, k. 3r–4r.
1528 BOss. 2944/II, t. 2, k. 118v, 121r, 139v, 141r.
38. Elżbieta Syczkowa (Sijczkowa) 1524 BPAN 6560, zapiska z 22 czerwca 1524.
1526 BOss. 2944/II, t. 2, k. 22r.

- 1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 37r.
 1540 BOss. 2968/II, k. 3v.
 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 506;
 II KW-1, k. 107r.
39. Feliks Gąbka, rajca 1539 BOss. 2968/II, k. 1r.
 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 505.
40. Grzegorz Janowski, rajca 1472^M BPAN 6566, s. 98.
 1473^M BPAN 6566, s. 241.
41. Grzegorz Bednarz 1520 BJag. 6904 III, k. 9v.
42. Grzegorz Syczek 1540 BOss. 2968/II, k. 3v.
43. Jakub, łąziebnik 1473^M BPAN 6560, s. 221.
44. Jan, słodownik 1481^M BPAN 6566, s. 326, 337.
45. Jakub Pydarsa 1481 BPAN 6566, zapiska z 21 września 1481.
46. Jan, notariusz⁴⁵ 1483 II KW-1, k. 194r.
47. Jakub Kotlicki 1483 II KW-1, k. 194r.
48. Jan Woźniczki (Worzinewski) 1483 II KW-1, k. 154r.
 1484 II KW-1, k. 155r., 162v.
 1498 BOss. 2966/II, k. 75v, 78r.
 1485 II KW-1, k. 130v.
 1485^M BPAN 6566, s. 455.
49. Jan Thruczet
50. Jan Bury, z karczmy
 „Brodna” w Wiślicy 1486 II KW-1, k. 79v, 83r.
 1487^M BPAN 6560, s. 3.
51. Jan Grodala 1487 II KW-1, k. 88r.
52. Jan Pieczek 1487^M BPAN 6560, s. 7.
53. Jakub 1501 II KW-1, k. 95r., 96r.
54. Jan Padzyszek 1513 II KW-1, k. 145v.
55. Jakub Turczyk 1492 BOss. 2966/II, k. 36v.
56. Jan Candzyalka 1493^M BPAN 6560, s. 83.
57. Jan Zbyruski 1500 BOss. 2944/II, t 1, k. 16v.
58. Jan, krawiec 1501 II KW-11, k. 96r., 97v.
59. Jan Borkowicz 1513 II KW-1, k. 143v.
60. Jakub Sroka 1514 BOss. 2944/II, t. 2, k. 53v.
 1517 BPAN 6562, zapiska z 24 lipca 1517.
 1516 BPAN 6562, zapiska z 10 lutego 1516.
 1518 BPAN 6560, zapiska z 12 marca 1518.
 1520 BJag. 6904 III, k. 12v.
 1522 BPAN 6560, zapiska z 2 października 1522.
 1524 BPAN 6560, zapiska ze stycznia 1524 r.
61. Jan Thatarka 1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 41v-42r.
62. Jakub Simon 1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 59v-60r.
63. Jan CleruŃny, krawiec 1540 BOss. 2967/II, k. 35r.
64. Jan, krawiec
65. Jan Żyd
66. Jakub Węglodowski
67. Jan Młodszy
68. Jakub

⁴⁵ Jan, notariusz wiślicki, cf. B. K u m o r, op. cit., s. 217 (1474 r.; 1484 r.); posiadał folwark we wsi Siedlce, niedaleko Wiślicy, *Descriptio*, k. 345r-346v (1475 r.).

69. Jan Dzygziel, kuśnierz 1540 BOss. 2968/II, k. 3v.
 70. Jan Troczina, rajca 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 501; 506;
 II KW-1, k.107v,108v.
 71. Jan Łojek 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 507.
 72. Jakub Świstikowski, rajca 1541 II KW-1, k. 109r.
 73. Jan, słodownik 1542 BOss. 2967/II, k. 50v-51r, 69v.
 74. Jan 1548 BOss. 2967/II, k. 77v.
 75. Katarzyna 1486 II KW-1, k. 76r.
 76. Katarzyna Czikoszkowa 1497 BOss. 2944/II, t. 1, k. 4r.
 1528 BOss.2944/II, t. 2, k. 105r, 106r.
 77. Katarzyna Canysowa 1505 BOss. 2966/II, k. 126v.
 1512 BOss. 2944/II, t. 1, k. 43r.
 78. Katarzyna Kotowa 1508 BOss. 2966/II, k. 157v.
 79. Klemens,
 z przedmieścia wiślickiego 1513 II KW-1, k. 137v, 146v.
 80. Katarzyna Sadlaczowa 1522 BPAN 6560, zapiska z października 1522 r.
 (Sadłoszyna)⁴⁶ 1525 BPAN 6560, zapiska z kwietnia 1525 r.
 81. Katarzyna Cudowa 1528 BOss. 2944/II, t. 2, k. 119r.
 82. Kacper Srokacz 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 501.
 83. Leonard Kotlicki 1523 BPAN 6560, zapiska z 1523 r.
 1533 BOss. 2944/II, t. 2, k. 313r, 314r.
 84. Łukasz Syczek, mistrz tkacki 1524^M BPAN 6560, s. 292.
 85. Marcin Myszka, wójt wiślicki⁴⁷ 1472^{MU} BPAN 6566, s. 56, 93.
 1473^M BPAN 6566, s. 191.
 86. Małgorzata, żona wójta wiślickiego 1472^M BPAN 6566, s. 85.
 Imbrama z Sowiny⁴⁸
 87. Mikołaj Vlosth, Włościbor, rajca⁴⁹ 1472^M BPAN 6566, s. 98.
 1473^M BPAN 6566, s. 241.
 1473^M BPAN 6566, s. 191.
 88. Maciej, rajca 1480^U BPAN 6566, zapiska z 18 stycznia 1480.
 89. Maciej, kupiec 1481^M BPAN 6566, s. 353.
 90. Maciej, organista 1481 BPAN 6566, zapiska z 12 kwietnia 1481.
 91. Marcin, kuśnierz 1494 BOss. 2966/II, k. 50r.
 1501^U BPAN 6560, zapiska z 1501 r.

⁴⁶ Katarzyna, żona Piotra Sadlacza, ufundowała altarię pod wezwaniem św. Piotra w kolegiacie wiślickiej, uposażając altarystę 10 grzywnami rocznie, zabezpieczonymi na młynie Gliniarski w Wiślicy, na rzece Nidzie, *Descriptio*, k. 210v-219v, 454v; B. K u m o r, op. cit., s. 218 n.; MRPS t. IV, nr 4108, 4115, 4117.

⁴⁷ Szlachetny Marcin Myszka, wójt wiślicki od 1462 r: *Descriptio*, k. 103r, z żoną Anną; 1465 r. ibidem, k. 118r, B. K u m o r, op. cit., s. 215; 1467 r. — *Descriptio*, k. 109v.

⁴⁸ Imbram z Sowiny, dworzanin króla Władysława Jagiełły, otrzymał wójtostwo wiślickie na prawie dziedzicznym w 1430 r., ZDMłp. VII, nr 2045; MRPS t. IV, *supplementa*, nr 644. Jako wójt wiślicki występuje jeszcze w 1442 r. — AKMK, *Acta Officialia* 6, s. 414, 442, 444; w 1446 r., ibidem, s. 967, 977; w 1443 r. — B. P r z y b y s z e w s k i, *Cracovia artificum, supplementa* t. IV, Kraków 1993, nr 206 — *Imbrami, advocati de Vislicia*. Po nim wójttem wiślickim był Jan Rakowiński, w latach 1456-1458, *Descriptio*, k. 100v, 102r, B. K u m o r, op. cit., s. 214.

⁴⁹ Jako rajca wiślicki występuje już w 1458 r., *Descriptio*, k. 102v; B. K u m o r, op. cit., s. 214 n.

92. Marcin 1483 II KW-1, k. 194r.
 93. Mikołaj, słodownik 1485 II KW-1, k. 127v, 129v, 130r.
 94. Małgorzata Clurmyczta 1485 II KW-1 k., 128r, 129v.
 95. Mateusz Długowłoz 1485 II KW-1, k. 121v.
 96. Mikołaj Bil, rajca 1485 II KW-1, k. 124v.
 1486 II KW-1, k. 76r.
 97. Marcin, kupiec 1486^U BPAN 6566, zapiska z 15 marca 1486.
 98. Mateusz Bluzyczki 1486 II KW-1, k. 80r.
 99. Magdalena 1486 II KW-1, k. 80v.
 100. Marcin 1489 BOss. 2966/II, k. 13r.
 101. Małgorzata 1492 BOss. 2966/II, k. 36v.
 102. Mikołaj Mydek, z przedmieścia 1493 BOss. 2966/II, k. 39v.
 103. Mateusz, siodlarz 1496 BOss. 2966/II, k. 57v.
 104. Marcin, szewc 1496 BOss. 2966/II, k. 60r, 61v.
 105. Mikołaj Pieczek z żoną Dorotą⁵⁰ 1497 BOss. 2944/II, t. 1, k. 5v.
 1513 BOss. 2944/II, t. 1, k. 45r;
 II KW-1, k. 137r, 140r, 143r, 146r.
 1526 BOss. 2944/II, t. 2, k. 11v.
 1536 BPAN 1593, k. 8v.
 106. Marcin, kupiec 1510^U BPAN 6563, zapiska z 1510 r.
 107. Marcin Mikosz 1511 BOss. 2944/II, t. 1, k. 35v.
 1512 BOss. 2944/II, t. 1, k. 41v.
 108. Marcin Skonazowski 1512 BOss. 2944/II, t. 1, k. 40v.
 109. Mikołaj, murator 1516^U BPAN 6562, zapiska z 15 lutego 1516.
 110. Mikołaj, kupiec i rajca 1516^U BPAN 6563, zapiska z 11 sierpnia 1516.
 111. Mikoszowa 1516 BPAN 6562, zapiska z 17 lutego 1516.
 112. Marcin Bławka 1517 BPAN 6562, zapiska z 20 lipca 1517.
 1519 BPAN 6563, zapiska z października 1519 r.
 113. Mateusz Myszka 1517 BPAN 6562, zapiska z 11 grudnia 1517.
 114. Marcin Skrzyńka (Skrzyżka) 1521 BPAN 6563, zapiska z 1521r.
 1522 II KW-1, k. 149v.
 1526 BOss. 2966/II, k. 3v; BOss. 2944/II, t. 2, k. 7v.
 1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 38r-39r.
 115. Małgorzata Staluszka 1524 BPAN 6560, zapiska z 11 lipca 1524.
 116. Michał Kulchan, wójt i rajca⁵¹ 1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 31r.
 1528 BOss. 2944/II, t. 2, k. 119v.
 1533 BOss. 2944/II, t. 2, k. 313r-314r.
 1534 BOss. 2944/II, t. 2, k. 329r.

⁵⁰ Uposażył wraz z żoną zakrystiana przy kolegiacie wiślickiej, *Descriptio*, k. 230v-231r; B. K u m o r, op. cit., s. 221.

⁵¹ Jako *advocatus hereditarius* pojawia się od 1528 r., MRPS t. IV, nr 5744, 17800, 17844, 18145, 22895; *Descriptio*, k. 184v-186r, k. 224r-233r, k. 350r, k. 353r-353v, k. 371r-372v; B. K u m o r, op. cit., s. 220 n. Był ostatnim dziedzicznym wójtem wiślickim. Wójtostwo zostało wykupione w 1535 r. przez rajców miasta, transakcję zatwierdził Zygmunt Stary w 1536 r. Zostało ostatecznie wcielone do miasta z wszystkimi należącymi doń pożyczkami 30 marca 1551, MRPS t. IV, nr 7683, 17844, 17854, 18145; MRPS t. V, nr 4664, 5214, 5229; *Lustracja województwa sandomierskiego 1564-1565*, wyd. W. O c h m a n s k i, Warszawa 1963, s. 24.

117. Marcin Skowronek,
handlarz bydłem 1540 BOss. 2968/II, k. 2v, 12v.
1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 28r, 37r, 37v, 43r.
118. Marcin Witrikowski,
z żoną Barbarą 1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 41v–42r, 54v.
119. Mikołaj Mikosz, Mikoszowski 1528 BOss. 2944/II, t. 2, k. 108r, 111v, 109v.
1540 BOss. 2968/II, k. 3r, 10r.
1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 499 n.
120. Mikołaj Giarkta 1528 BOss. 2944/II, t. 2, k. 133v.
121. Mikołaj Mijerek 1535 BPAN 6560, zapiska z 3 września 1535.
122. Mikołaj Gnat 1540 BOss. 2968/II, k. 4v.
123. Marta Szejbuszowa 1540 BOss. 2968/II, k. 13r.
124. Mikołaj Syczek 1540 BOss. 2968/II, k. 3v.
125. Marcin, postrzygacz sukna 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 499 n.
126. Mikołaj Myszopad, wójt wiślicki⁵² 1547 BOss. 2967/II, k. 75v.
127. Paweł, młynarz 1485^M BPAN 6563, s. 458.
128. Piotr Sadłocha (Sadłocha,
Sadlacz, Sadłoszka)⁵³ 1505 BOss. 2944/II, t. 2, k. 7r, 10v.

1527 BOss. 2944/II, t. 1, k. 45v, 57r–58r, 70v,
78v, 84r, 126v.
129. Paweł Pieczonka 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 501.
130. Stefania Czista 1480 BPAN 6566, zapiska z kwietnia 1480 r.
131. Stanisław Duszka 1481 BPAN 6566, zapiska z 2 maja 1481.
132. Stanisław Ołowycy 1481^M BPAN 6566, s. 328.
133. Stanisław, organista kolegiaty 1484 BPAN 6566, zapiska z listopada 1484 r.
134. Stanisław, słodownik 1484 BPAN 6566, zapiska z października 1484 r.
1485^M BPAN 6566, s. 445.
135. Stanisław Sroka 1485 II KW–1, k. 122r, 123r, 125r.
136. Stanisław Clopstki 1485 II KW–1, k. 130v.
137. Stanisław Faber⁵⁴ 1486 II KW–1, k. 80v.
138. Stanisław Kapustka 1487^M BPAN 6560, s. 6.
139. Stanisław Hoznis 1487 BPAN 6560, zapiska ze stycznia 1487 r.
140. Stanisław Wiśliczka 1491 BOss. 2966/II, k. 29v.
1493 BOss. 2966/II, k. 39v, 43v, 46v.
1496 BOss. 2966/II, k. 58r.
1497 BOss. 2966/II, k. 67r; BOss. 2944/II, t. 1,
k. 5r, 14 r.

⁵² Był wójtem wiślickim w latach 1511–1526, *Descriptio*, k. 118v, 126v, 165r; B. Kumor, op. cit., s. 217; BPAN Kr., rkps 1617, k. 7v; MRPS t. IV, nr 1168, 1888, 3000; ZDMłp. VII, nr 2045; *Lustracja województwa sandomierskiego*, s. 24.

⁵³ Jego żoną była Katarzyna Sadłoszyna, zob. przyp. 46. Piotr Sadłocha przekazał testamentem swój dom miastu Wiślicy w zamian za wypłacenie wikariuszom wiślickim i kaznodziei przy kolegiacie odsetek w wysokości 6 wiarunków rocznie, B. Kumor, op. cit., s. 219; *Descriptio*, k. 125r–126v.

⁵⁴ Stanisław Faber, ławnik zaprzysiężony miasta Wiślicy, B. Kumor, op. cit., s. 214; *Descriptio*, k. 100r–100v, 102r–102v.

141. Stanisław Sadłozka (Sadlocha),
rajca 1498 BOss. 2966/II, k. 75v.
1493 BOss. 2966/II, k. 40r.
142. Stanisław Pisowicz 1500 BOss. 2944/II, t. 1, k. 17r.
143. Stanisław, murarz 1501 II KW-1, k. 97v.
144. Stanisław 1504 BOss. 2966/II, k. 120r.
145. Stanisław Szotkarz, rajca 1510 BPAN 6563, zapiska z 1510 r.
146. Stefan Faber⁵⁵ 1516^U BPAN 6562, zapiska z 12 marca 1516.
1540 BOss. 2968/II, k. 12v-13r.
147. Szymon, piekarz 1513 II KW-1, k. 134r, 137r, 145r.
148. Stanisław Clerba 1519 BPAN 6563, zapiska z czerwca 1519 r.
z przedmieścia wiślickiego
149. Stanisław Stodolny, rajca 1521 BPAN 6563, zapiska z 1521r.
1523 BPAN 6560, zapiska z 6 listopada 1523.
1526 BOss. 2944/II, t. 2, k. 20r, 21v.
1528 BOss. 2944/II, t. 2, k. 118v.
1534 BOss. 2944/II, t. 2, k. 329r.
150. Stanisław Ruszka (Raszka) 1522 BPAN 6560, zapiska z października 1522 r.
1523 BPAN 6560, zapiska z października 1523 r.
151. Stanisław Kamiński 1523 BPAN 6560, zapiska z 10 września 1523.
152. Szymon Faber 1525 BPAN 6560, zapiska z 22 czerwca 1525.
1527 BOss. 2944/II, t. 2, k. 28r.
153. Stanisław 1526 BOss. 2944/II, t. 2, k. 4v, 6r, 7r.
154. Stanisław, szklarz 1529^U BPAN 6563, zapiska z 1 maja 1529;
BPAN 6560, s. 251.
155. Stanisław Miecznik 1533 BOss. 2944/II, t. 2, k. 313r-314r.
156. Stanisław Żak, rajca 1534 BOss. 2944/II, t. 2, k. 329r.
1536 BPAN 1593, k. 9v.
1540 BOss. 2968/II, k. 9v.
1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 503 n.;
II KW-1, k. 109r.
157. Sebastian 1536 BPAN 6560, zapiska z 22 grudnia 1536.
158. Stanisław Kurzel 1540 BOss. 2968/II, k. 12v.
159. Stanisław Koliżydek 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 501.
160. Stanisław Piszka 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 501.
161. Stanisław Kotlicki 1547 BOss. 2967/II, k. 76v-77r.
162. Stanisław Szklarski 1547 BOss. 2967/II, k. 76v-77r.
163. Tomasz 1516 BPAN 6562, zapiska z 14 marca 1516.
164. Tomasz Krakowski 1526 BOss. 2944/II, t. 2, k. 11v.
165. Wojciech, słodownik 1481^M BPAN 6566, s. 329.
166. Władysław Urnas, garncarz 1491 BOss. 2966/II, k. 28v.
167. Walenty Sroka, łaźiebnik i golarz 1513 II KW-1, k. 147r.

⁵⁵ Stefan Faber, rajca wiślicki, współuczestniczył w fundacji testamentalnej na uposażenie zakrystiana wiślickiego razem z Mikołajem Pieczek, B. K u m o r, op. cit., s. 221; *Descriptio*, k. 224r-233r; por. przyp. 50.

- 1514 BOss.2944/II, t. 1, k. 53v.
 1516 BPAN 6562, zapiska z 15 lutego 1516.
 1493 BOss. 2966/II, k. 38v, 39r.
 1494 BOss.2966/II, k. 60v.
 1498 BOss. 2966/II, k. 77v.
 1502 BPAN 6560, zapiska z 1502 r.
 1522 BOss. 2944/II, t. 1, k. 71r; BPAN 6563,
 zapiska z lutego 1522 r.
 1524 BPAN 6563, zapiska z 22 maja 1524.
 1526 BOss. 2944/II, t. 2, k. 4v, 6r–7r.
 1529 BOss. 2944/II, t. 2, k. 146r.
 1540 BOss. 2968/II, k. 4r.
 1541 J. Wiśniewski, *Historyczny*, s. 501.
168. Zofia Łordyjowa
169. Zofia Brodzina
170. Zofia Bryczkowna
171. Zofia
172. Zofia, rymarka
173. Zofia Pieczkowa
174. Zofia Piotrowa

Z powyższego wykazu wynika, że mieszkańcy Wiślicy to element etnicznie polski, na co zwrócił już uwagę Feliks Kiryk⁵⁶. Potwierdza to spostrzeżenie materiał znajdujący się w zachowanych księgach Sądu Wyższego Prawa Magdeburgskiego w Archiwum Państwowym w Krakowie, gdzie również często spotykamy mieszczan wiślickich⁵⁷. Księgi oficjalatu wiślickiego zawierają także wiele informacji dotyczących szkoły wiślickiej, m.in. imiona kleryków, nauczycieli i kantorów szkoły. Kierownikami szkoły byli często bakałarze *artium*, choć nie brakowało wśród nich magistrów⁵⁸. Oprócz tego zawierają one wiele materiałów do dziejów prałatów i kanoników wiślickich oraz codziennego życia miasta.

⁵⁶ F. Kiryk, op. cit., s. 161.

⁵⁷ Autor jest w trakcie kwerendy tego zespołu źródeł. Cf. *Najdawniejsza księga sądu najwyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim*, „Archiwum Komisji Prawniczej Akademii Umiejętności” t. X, Kraków 1936, s. VII–XXXVII, indeks, s. 613–614. Kilku mieszczan wiślickich wymienia inwentarz kolegiaty wiślickiej, opublikowany przez W. Kętrzyńskiego, *Inwentaria ecclesiae collegiatae Sanctae Mariae Visliciensis*, MPH t. V, s. 936–948. Spora liczba mieszkańców miasta przewija się w opublikowanych przez B. Kumora regestach dokumentów znajdujących się w kopiarstwie kolegiaty wiślickiej, B. Kumora, op. cit., s. 213–221.

⁵⁸ Vide F. Kiryk, op. cit., s. 162; Z. Kozłowska-Budkowska, op. cit., s. 35n; W. Urban, op. cit., s. 38 n.; materiały Pracowni Słownika, kartoteka. Np.: Maciej, kleryk *de scholis Vislicia*^M, 1474 r., BPAN Kr., rkps 6566, s. 251; Sławek, kleryk *de scholis Vislicia*^M, 1481 r., BPAN Kr., rkps 6566, s. 337; Jan, kleryk *de scholis Vislicia*^M, 1481 r., BPAN Kr., rkps 6566, s. 338; Jakub, kleryk *de schola Visliciensis*^M, 1482 r., BPAN Kr., rkps 6566, s. 383; Paweł Votheszka, kleryk *de schola Visliciensis*^M, 1482 r., BPAN Kr., rkps 6566, s. 389; Jan, magister *schole Visliciensis*^M, 1483 r., BPAN Kr., rkps 6560, s. 115, *rector schole in Vislicia*^M, 1487 r., BPAN Kr., rkps 6560, s. 12, *minister schole Visliciensis*^M, 1487 r., BPAN Kr., rkps 6560, s. 4; Mikołaj kleryk szkoły *ingeniosus*, 1486 r., BPAN Kr., rkps 6566, s. 306; Jakub, magister, 1490/1491 r., BPAN Kr., rkps 6564, k. 50r; Stanisław, *cantor schole Visliciensis*^M, 1497 r., BPAN Kr., rkps 6564, s. 35; ks. Jakub, bakałarz *artium*, *rector schole Visliciensis*^M, 1501 r., BPAN Kr., rkps 6560, s. 32; Jan *deliberarius*, rektor szkoły wiślickiej^M, 1512 r., BOss., rkps 2944/II, t. 1, k. 38r; Maximo, *rector*, 1516 r., BPAN Kr., rkps 6562, zapiska z lutego 1516 r.; ks. Marcin, *baccalarius schole Visliciensis*^M, 1519 r., BPAN Kr., rkps 6560, s. 39–40, 159; Wojciech *de Klodowa*, bakałarz sztuk wyzwolonych i *rector schole Visliciensis*^M, 1523 r., BPAN Kr., rkps 6560, s. 219, *moderator schole Visliciensis*^M, 1524/1525 r., BPAN Kr., rkps 6560, s. 324, 379; Marcin, *rector schole Visliciensis*, 1527 r., BOss., rkps 2944/II, t. 2, k. 62v; Wojciech Krużlik, bakałarz sztuk wyzwolonych, „gimnazjarcha wiślicki”, 1576 r., W. Urban, op. cit., s. 38, BJag., rkps 6904 III, k. 35v. W 1517 r. szkoła wiślicka została okradzona ze sprzętów i książek, F. Kiryk, op. cit., s. 162; BPAN Kr., rkps 6562, zapiska z 3 lipca 1517. Liczne wzmianki o działalności szkoły wiślickiej, jej nauczycielach i uczniach, zawarte w aktach oficjalatu wiślickiego spowodowane były faktem, iż duchowni, służba kościelna i uczniowie w razie zaniedbywania swoich obowiązków bądź sporów mieli być sądzeni przez miejscowego oficjała.

MATERIALS**Piotr Kardys — The Inhabitants of Wiślica in the Books of the Wiślica Officiant from the End of the Fifteenth Century to the First Half of the Sixteenth Century**

The author discusses the beginnings of the Wiślica office of the officiant, established probably in 1392 as one of the regional posts (*oficialatus foraneus*) in the Cracow diocese. The major part of the text lists the inhabitants of Wiślica mentioned in the books of that office from 1472–1548. The author points out that data concerning the burghers, and especially their cognomens, indicate the Polish ethnic nature of the town and the developed crafts specialisation of its residents.

Stanisław Mrowczyk — The Zaolzie Staff. Recollections of the Activity of a Group Established in 1945 to Initiate Preparations for the Polish Seizure of Zaolzie

The author recalls his service in the so-called Zaolzie Staff — a unit of Polish special forces active from July 1945 to March 1948. The tasks of this unit entailed the preparation of the seizure of Zaolzie Silesia by the Polish Armed Forces (propaganda, preparations for the take-over of industrial enterprises, and the organisation of the administration) as well as the capture of Czech agitators propagating the inclusion of the regions of Polish Cieszyn, Raciborz, Głubczyce and Kłodzko into Czechoslovakia. The unit was resolved after the communists seized power in Prague. Up to now, the activity of the Zaolzie Staff has not been the topic of historical studies.

REVIEWS**COMMUNICATIONS**